

Точка в орнаментальних структурах: традиції та нові підходи в графічному мистецтві

Анотація. У статті схарактеризовано точку як елементарний засіб графічної виразності в орнаментальних структурах різних епох і культур. Точка відіграє ключову роль у побудові ритму, структури та фактури в декоративних композиціях. Досліджено її традиційне використання у текстильних орнаментах і механічному друці, а також сучасні підходи до створення точкових візерунків у графіці та живописі. Зосереджено увагу на розвитку точкових техник у контексті новітніх технологій та їх впливу на сучасне мистецтво.

Ключові слова: орнамент, точка, графіка, декоративне мистецтво, текстиль, гравюра, ритм, традиції, сучасні техніки, поліграфія.

Annotation. The article characterizes the point as an elementary means of graphic expressiveness in the ornamental structures of different eras and cultures. The point plays a key role in building rhythm, structure and texture in decorative compositions. Its traditional use in textile ornaments and mechanical printing, as well as modern approaches to creating dot patterns in graphics and painting, were studied. Attention is focused on the development of point techniques in the context of the latest technologies and their influence on modern art.

Keywords: ornament, dot, graphics, decorative art, textiles, engraving, rhythm, traditions, modern techniques, polygraphy.

Орнаментальні структури завжди відігравали важливу роль на всіх етапах розвитку культури та мистецтва.

Багаточисельність орнаментів глибинно визначає художній стиль свого часу, тобто історично сформовану систему художніх засобів, що зумовлена єдністю ідейних, моральних та естетичних поглядів і цінностей суспільства. Орнамент відображає своєрідний почерк епохи, як елемент стилю, що дає цілісне уявлення про ту історичну епоху, до якої він належить. Він є носієм інформації, традицій, семантики знаків та образів [3, с. 20].

Важливу роль у створенні орнаментів відіграє точка як елементарний засіб графічної виразності. Вона є основою для побудови складних форм і візерунків, часто використовується для створення ритму та гармонії в композиції.

У багатьох традиційних орнаментах точка слугує початковим елементом, з якого формується рисунок. Вона може бути самостійним елементом або основою для складніших форм, таких як лінії, кола чи геометричні фігури. Наприклад, у народних орнаментах точками можуть позначати певні акценти, підкреслюючи симетрію або візуальні зв'язки між елементами. Точка також використовується для наповнення простору, створюючи візуальний баланс між заповненими і порожніми зонами в орнаменті.

Взаємодія точок в орнаменті формує ритм, який є основою багатьох декоративних композицій. Ритмічне повторення точок може надавати орнаменту динамічності або, навпаки, спокійної гармонії. У поєднанні з іншими графічними засобами, такими як лінії або штрихи, точка сприяє візуальному сприйняттю структури та логіки орнаменту.

Відтак, точка, як елементарний засіб графічної виразності, є важливим компонентом у побудові орнаментів, оскільки вона визначає структуру, ритм і акцентує увагу на ключових елементах композиції.

Класичним прикладом можливостей кольорового точкового зображення є сучасний поліграфічний друк, в основу якого покладено поєднання в різних комбінаціях найдрібніших точок основних кольорів. Такий метод, за наявності високоточної технології, дозволяє отримувати якісні репродукції навіть з живописних творів. Щодо тканини цей метод використовується у способі сублістастику або способі перевідного друку (термодруку).

Однак у цьому випадку графічний елемент – точка – «працює» лише репродукційно. Її обриси не сприймаються оком і видимі лише при значному збільшенні. У зображеннях, виконаних вручну, точка, звісно, значно більша і трактується як «точковий» слід від дотику пензля, олівця, пера або іншого інструмента до поверхні паперу. У найчистішому вигляді ручної техніки точка використовувалася в пунктирній гравюрі, звідки й перейшла до механічного способу друку на тканині з металевих гравірованих пластин або валів.

Принцип пунктирної манери (у перекл. «точка») полягає в створенні зображення шляхом отримання з металевих форм складної системи точок, які вибивали на металі спеціальними сталевими стрижнями (пуансонами). Зміна світлості в зображенні досягається завдяки різному розміру та щільності розташування точок. Існують такі пуанسونи, що залишають одразу кілька точок і не завжди абсолютно круглої форми. Важливо, щоб виникала точкова фактура.

Виокремлюють кілька найтипівіших утворень, що використовуються як точка (рис. 1, а-б). Більше половини таких точок схожі на сліди, які залишають на металі пуанسونи для точкових фактур у гравюрі. У цілому, при візуальному сприйнятті ці точки максимально наближені до круглої форми, а сенс їхнього відхилення від «ідеальної круглої точки» полягає у фактурному різноманітті отримуваних поверхонь. В орнаментальних побудовах точка розглядається лише в системі багаторазового її повторення на поверхні. Форма точки не несе особливого естетичного навантаження, як, наприклад, форма плями.

У зображеннях застосовуються як точки з чітким краєм, так і з дифузійним (розпливчастим). У другому випадку форма точки неконкретна.

У механічному друці на тканині техніку розроблення фігур маленькими точками називають піко (у перекл. «мала величина», у цьому випадку це найдрібніший графічний елемент). Піко дає змогу створювати найтонші світлотіньові переходи, оскільки метал валу (мідь або оміднена сталь) добре тримає край гравірованого малюнка і зберігає чіткість друку навіть при неглибокому гравіруванні. Традиційні рисунки, виконані в техніці піко, у великій кількості друкуються на бавовняних тканинах вже понад 200 років. Досвід роботи з великою точкою ще до появи друку з металевих валів був накопичений у селянській набійці. Для отримання точки у дерев'яній штамп забивали металеві цвяхи, оскільки фарба наносилася частини вирізаного орнаменту, що виступали.

Точка в орнаменті та в станковій гравюрі використовується:

- для створення фактурного фону, де в рапорті вона застосовується як одиничний елемент і як група одномасштабних або різномасштабних елементів (рис. 2);
- для об'ємно-просторового розроблення будь-якої форми (рис. 3);
- для фактурного розроблення та відтворення конкретної форми (рис. 4);
- як лінія, що малює і складається з точок, розташованих близько одна до одної (рис. 5).

Існує й чимало комбінацій вищезазначених варіантів використання точки (рис. 6). Точкові орнаменти успішно застосовуються в одязі для людей будь-яких вікових груп.

Попри трудомісткість створення складного точкового зображення, останнім часом спостерігається підвищений інтерес до точки як елемента графіки як у художників-орнаменталістів, так і у художників станкової графіки.

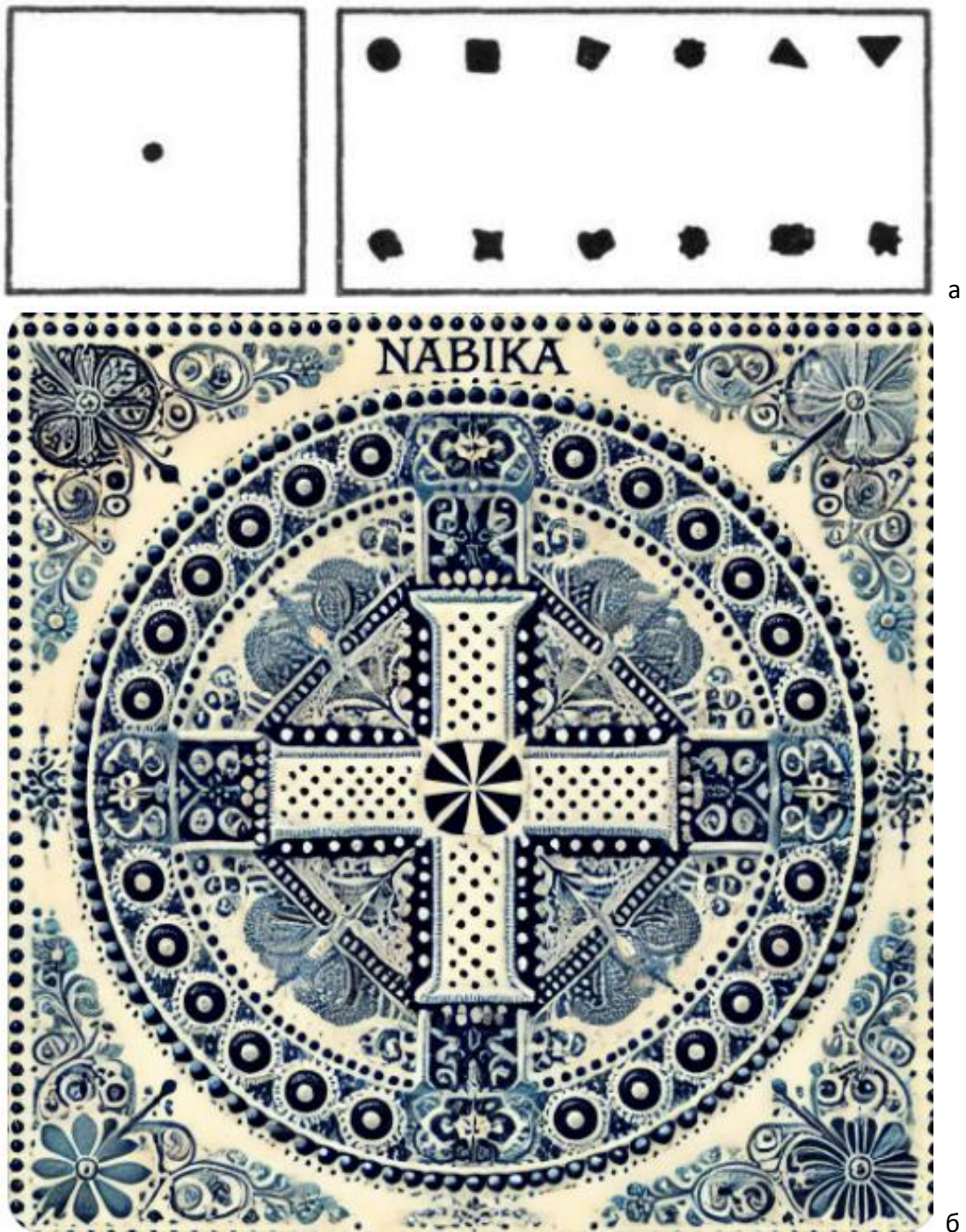

Рис. 1. Використання точки у зображенні: а – конфігурації точки;
 б – використання точки в угорській селянській набійці

Нові графічні техніки відкривають великі перспективи для пошуків у матеріалі. Художників приваблює можливість особистої режисури в нанесенні кожної точки та привабливість багатопланових просторових колірних побудов. Таким чином з'являються точкові орнаменти на зразок «чумацького шляху», де точки-зірки мають різне світлове трактування: одні великі і різко окреслені, інші розпливаються і зникають в образотворчій площині. Подібного ефекту можна досягти і в побудовах із точок однієї світлоти.

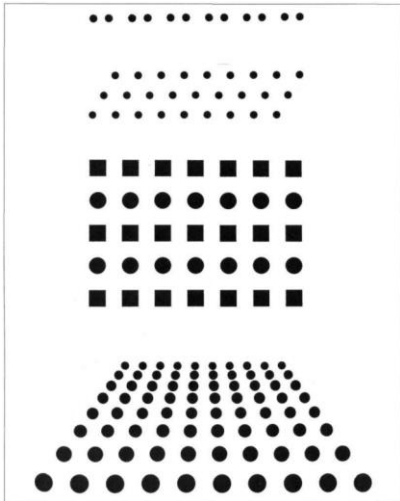

Рис. 2. Використання комбінації точок для організації площинних композицій

Рис. 3. Об'ємно-просторове розроблення зображення кулеподібної форми точковою фактурою

Рис. 4. Використання різномасштабної точки в орнаменті

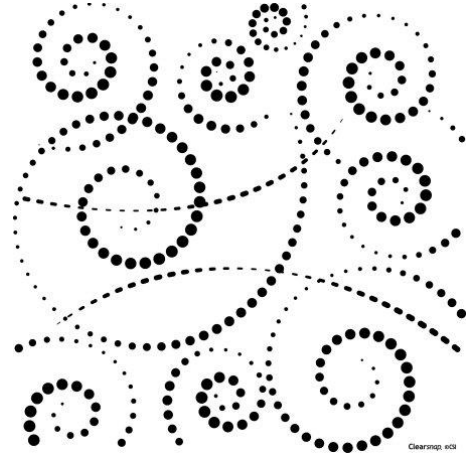

Рис. 5. Орнамент, виконаний лініями, отриманими на основі комбінацій точок

Пошуки нового в точкових орнаментах здійснюються за трьома напрямками:

- розвиток традиції точкових орнаментів у текстилі;
- засвоєння прийомів різних видів різцевої гравюри та офорту;
- засвоєння прийомів сучасної ручної та комп'ютерної станкової графіки.

Традиції точкових орнаментів розвиваються на основі двосвітлотних хроматичних та ахроматичних, а також багатоколірних хроматичних рисунків. Двосвітлотні зображення виконують здебільшого тонально-фактурні функції. У багатоколірних зображеннях додається колористика. У цілому, традиційні точкові зображення мають небагато кольорів.

Сучасними художниками-орнаменталістами дотепер мало що запозичено з традицій європейської кольорової пунктирної гравюри. У найдосконалішому вигляді вона існувала в Англії в середині XVIII ст. Багато цікавого у використанні точкової фактури відкриває вивчення офортів, виконаних у манері олівця, м'якого лаку, де зображення нагадує кольоровий рисунок олівцем на папері грубої фактури. Найдосконаліші роботи в цих техніках були виконані у Франції.

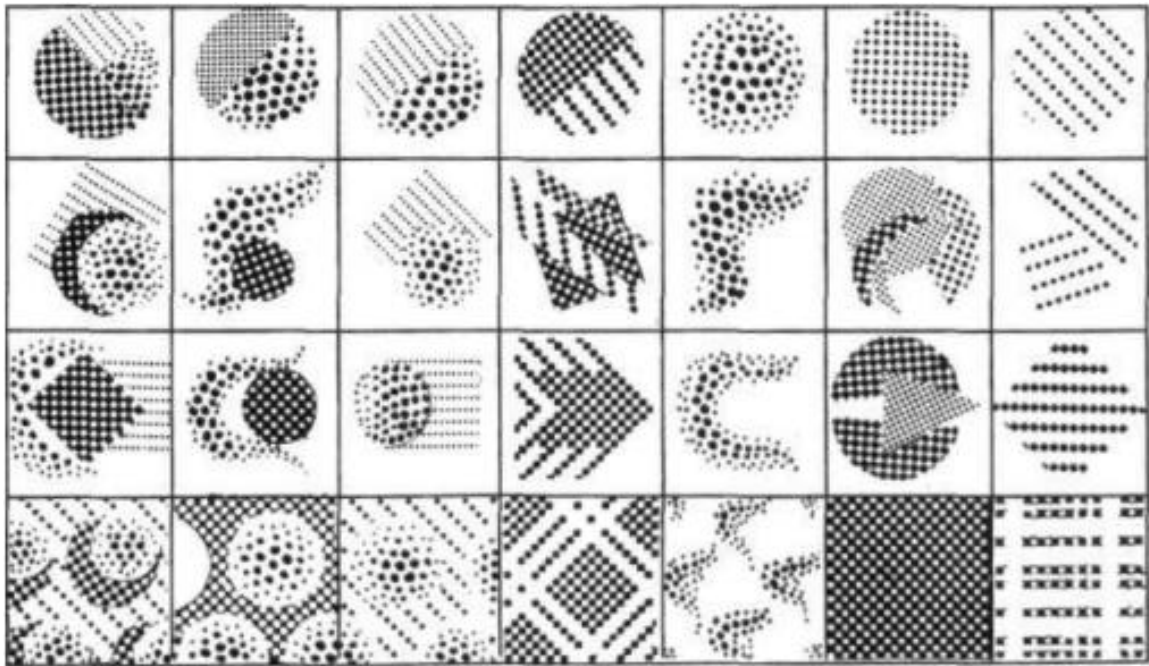

Рис. 6. Схематична побудова плоских текстильних композицій з точок однієї світлоти

У каталогах міжнародних виставок рисунка і графіки за останні роки представлено чимало творчих робіт, виконаних точками вручну. У мистецтві країн Східної Європи точку в чистому вигляді широко використовують художники Угорщини та Польщі. Прекрасні приклади можна знайти у графіці Дьюли Лівіуса, у роботах якого нанесених вручну тисячі точок моделюють об'єм і фактуру сюжетних композицій. У станковій графіці низка художників поєднують виконані вручну точки з точковою фактурою, що виконана за допомогою аерографа. Це дозволяє досягати складних кольорових переходів і створювати композиції на контрасті фактурних поверхонь.

Комбінації точок або рисок, що наближаються до точки, утворюють поліграфічні растри (*растр* – поверхня з чергуванням прозорих і непрозорих дрібних елементів), що використовуються в друці для передавання градацій світлості та плавних світлотіньових переходів. Ознайомлення з поліграфічними растрами може спонукати художників, що працюють з тканиною чи порцеляною, до нових цікавих рішень або до безпосереднього використання растрів у своїй роботі, за прикладом художників книжкової графіки. Подібним чином можна застосовувати механічні тіні (тіні Бен Дея), які мають точковий рисунок. Кілька сотень різновидів таких тіней випускаються низкою фірм для художньої фотографії.

Точка як основний елемент орнаменту залишається одним з ключових засобів графічної виразності, що забезпечує ритм, гармонію та структуру композиції. Традиційні орнаменти на основі точкових побудов широко застосовувалися в текстильному мистецтві та гравюрі і зберігають свою актуальність й донині. Сучасні підходи до точкових візерунків включають використання нових технік, таких як комп'ютерна графіка та ручні методи, що відкривають нові можливості для митців. Технології друку на основі точок, такі як поліграфічні растри, дають змогу передавати складні світлотіньові переходи, розширюючи можливості відтворення зображень на різних матеріалах. Інноваційні техніки стимулюють розвиток орнаментальних форм, що базуються на багатовікових традиціях і водночас упроваджують нові, сучасні рішення в декоративному мистецтві.

Отже, точка, як елемент у графіці, продовжує відкривати нові можливості для творчості, зберігаючи при цьому зв'язок із традиціями і впроваджуючи сучасні технологічні рішення в текстилі, станковій графіці та інших видах мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Марущак О., Зузяк Т., Соловей В., Кізім С. Синергія цифрових технологій та засобів національного орнаменту у формуванні естетичних уявлень фахівців культури та мистецтва. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 770-781.
2. Марущак О.В., Василько В.О., Давидюк А.В., Микитин А.Я., Черненко Д.С. Форма як засіб виразності у створенні художнього образу в образотворчому мистецтві. *Modern directions of scientific research development*. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. VoScience Publisher (May 18-20, 2022). Chicago, USA. 2022. Pp. 602-610.
3. Марущак О.В., Дощечкіна І.В., Лукова О.М. Розвиток у майбутніх педагогів середньої і професійної освіти, фахівців образотворчого та декоративного мистецтва художньо-творчої активності засобами орнаментального мистецтва. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 1. С. 19-23.
4. Марущак О.В., Красильникова І.В., Гусонька О.О., Заєць Л.В., Русавська Ю.О. Теоретичні основи створення робочих рисунків орнаменту. *Science and technology: problems, prospects and innovations*. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2023. Pp. 249-257.
5. Марущак О.В., Недзеленко Ю.А., Ткачук Н.І. Науково-теоретичні основи орнаментальної композиції у професійній підготовці майбутніх учителів трудового навчання та технологій і педагогів професійної освіти. *Dynamics of the development of world science*. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2020. Pp. 644-653.
6. Селівачов М.Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія): навч. посіб. для студ. ВНЗ мистецтва. К.: Редакція вісника «Ант»; «Фенікс», 2013. 416 с.